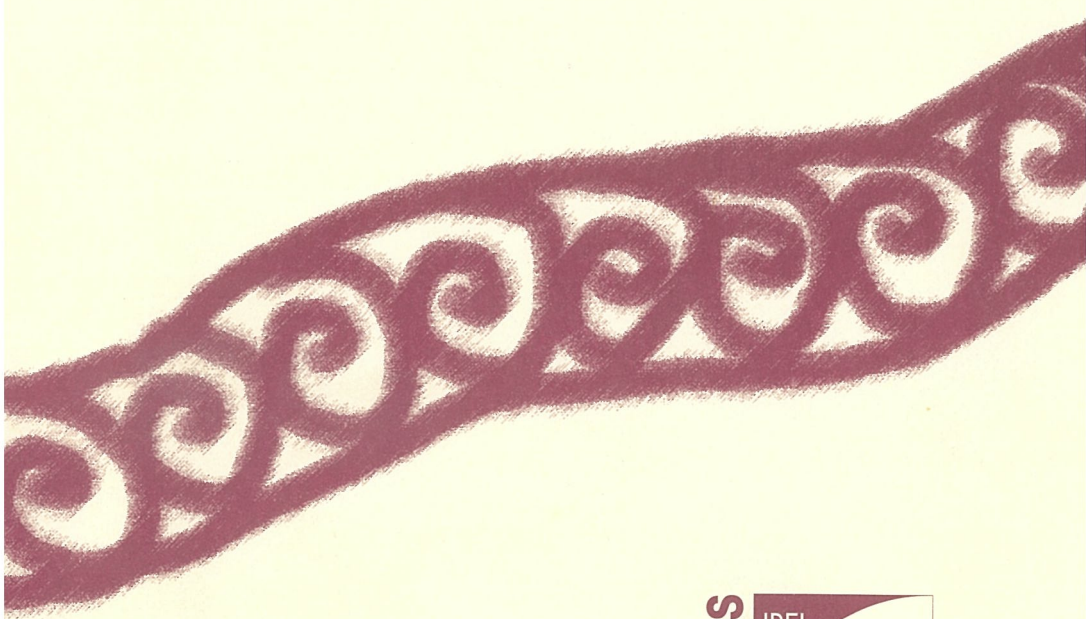

Francesc Gamissans i Anglada
Franciscà

El papa Joan XXIII, paradigma de bondat i pau

QUADERNS

IREL

Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida

2005 13

FRANCESC GAMISSANS I ANGLADA

Franciscà

**EL PAPA JOAN XXIII,
PARADIGMA DE BONDAT I PAU**

QUADERNS
IREL
Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida
2005 **13**

Seminari dirigit pel pare Francesc Gamissans i Anglada,
franciscà, escriptor i periodista, els dies 5 i 6 de 2005 a la
Universitat de Lleida en col·laboració amb la Universitat de
Lleida, l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la Fundació Joan
Maragall i l'IREL.

© Francesc Gamissans i Anglada

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

Dipòsit legal: L-607-2005

Primera edició: juny de 2005

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Salutació i presentació

Pau i bé!

Agraeixo sincerament les paraules de presentació del vicedirector de la Universitat de Lleida, Dr. Jaume Barrull, i també del Dr. Ramon Prat, director de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida i bon amic d'anys.

El pla d'aquest seminari ve anunciat així: “*El papa Joan XXIII, paradigma de bondat i pau.*”

Exposaré la temàtica en tres sessions:

La primera seran unes pinzellades biogràfiques de Joan XXIII, perquè sempre el ser i l'actuar d'una persona són vinculants. No entendríem moltes de les paraules i gestos d'aquest Pontífex si desconeaguéssim el seu tarannà, així com si no l'enquadréssim en el context històric, polític, social i religiós en que ell va viure. Posaré l'accent en tot allò on es palesa més la seva *bondat*.

En la segona sessió, el tema serà monogràfic: “La pau en l'encíclica *Pacem in terris*” de Joan XXIII. Faré una exposició dels antecedents històrics que incidiren en el document; seguiran els enunciats dels capítols i un brevíssim resum de l'encíclica, per acabar amb alguns dels seus aspectes més originals i innovadors.

En una tercera trobada analitzarem —en grups primer i en una sessió general després— alguns passatges de l'encíclica on el Papa proposa les condicions fonamentals per aconseguir la pau interior, la pau en les famílies i en els pobles, i la pau internacional, a tot el món.

Acabarem el seminari amb una selecció de frases o dites del *Papa bo*.

I

Pinzellades biogràfiques

1. Infància de Joan XXIII

Quins foren els orígens del *Papa bo*? Generalment, els anys de la infantesa marquen profundament la nostra vida. *Angelo Giuseppe Roncalli* fou el seu nom de baptisme. Nascut a Soto il Monte, un poblet d'Itàlia, era fill de pares pagesos molt humils: Giovanni Battista Roncalli i Marianna Mazzola. Malgrat tenir 12 germans, hi havia bondat i pau en aquella casa. Eren treballadors del camp amb una economia molt justeta... Ja Papa recordava el que solia dir el seu pare quan ell era petit: “Hi ha tres maneres d’arruïnar a un home: les dones de mala vida, el joc, i fer de pagès... El meu pare va escollir la més pesada: fer de pagès...”

5

Com qualsevol xiquet feia les seves trapelleries. Anava sovint a missa amb els pares, a l'església del convent dels franciscans que es trobava prop de casa seva. Ell mateix recorda aquest fet: “Un any per la festa de sant Francesc d’Assís anava tot sol a aquell lloc per escoltar el predicador de la festa, però em vaig entretenir pel camí jugant a pilota amb altres nois de la meua edat, vaig fer tard i no vaig gosar entrar a l'església. Un cop a casa, el meu pare em va preguntar si el predicador s’havia ficat la caputxa per predicar, i jo li vaig dir que sí. Com que els franciscans no es posen la caputxa per predicar, fou descoberta la meua mentida...”

2. Seminarista als 14 anys

Als 14 anys demana entrar al seminari de Bèrgam. La seva mare havia suplicat als parents i veïns del poble una petita quantitat de diners per pagar la matrícula i comprar-li la roba. Tot el dia rondà d’ací cap allà. Al vespre, s’asseu enfonsada i

derrotada, plora desconsolada... Àngelo Giuseppe, que sempre havia vist la mare ferma i decidida, li pregunta: “Què et passa, mare, per què plores?” La mare obre el moneder i aboca sobre la taula de la cuina unes petites monedes, xavalla d’un parell de lires miserables... Aquest fet el marcarà tota la vida, i en uns exercicis espirituals que fa al seminari promet a Déu viure i morir pobre, com Jesucrist...

Sempre recordaria haver nascut “en una família —deia— que, malgrat ser pobre, ens estimàvem i vivíem senzills i alegres”. El dia que fou elegit Papa, després de la gran cerimònia al Vaticà, el seu secretari li preguntà en què més havia pensat. “En mon pare i en ma mare,” va respondre.

Tot i que la formació al seminari era molt rígida i austera en aquell temps, començà a descobrir els veritables fonaments de les virtuts evangèliques. Ja de jove havia escrit: “La santedat no consisteix en penitències i coses rares, sinó en la recerca amorosa de fer la voluntat de Déu.”

6

Encara seminarista, s’allistà a l’orde franciscà seglar. Ho revela més tard, ja Papa, en un Congrés Internacional de terciaris celebrat a Roma l’any 1959: “Amb tendresa us ho dic, jo sóc el vostre germà Josep des dels 14 anys, quan vaig ser rebut al Tercer Orde de sant Francesc pel meu pare espiritual, el canonge Luigi Isachi.”

3. Prevere, bisbe, nunci, patriarca i cardenal

El 10 d’agost de 1904 és ordenat de prevere a Roma. Celebra la seva primera missa amb una assistència molt reduïda: els seus parents més pròxims no pogueren anar-hi per manca de diners per pagar-se el viatge i l’hostal. Fou ell qui anà al seu poble pocs dies després. Durant la missa solemne pronuncià el seu primer sermó: “Germans meus estimadíssims, veure-us plorar d’aquesta manera m’inquieta, però ja sé que són llàgrimes d’alegria...” En el besamans, els dos esposos, units com el dia del seu matrimoni, mullen en llàgrimes aquelles mans del fill capellà, que serien tan amples per beneir, tan tendres per acaronar, tan fermes per governar... Hi hagué després discursos, poesies i un piscolabis.

Un padrí, encaixant-li la mà, li digué: “Apa noi, ara a pensar de valent i arribar a Papa.”

Poc pensava la gent del poble que aquella profecia improvisada del padrí esdevindria a ser una realitat. Més tard escriuria en el seu *Diari de l'ànima*: “Fou una jornada esperada des de feia molts anys i agraeixo a la bondat de Déu que m'escollís per aquesta gran missió.”

El bon capellà, mossèn Roncalli, fou cridat a Roma i consagrat bisbe el dia del seu sant, 19 de març de 1925. Escull per lema: “*Obedientia et pax.*” Ell mateix dirà: “L'obediència a la voluntat i bondat de Déu dóna pau.” Fixeu-vos: sempre parla de pau i de bondat. L'any 1921 és nomenat president de l'Obra Pontifícia de la Propagació de la Fe. Després d'uns anys passats a Roma, l'any 1931, el papa Pius XI el nomena Delegat Apostòlic de Bulgària; després Nunci de Turquia i, més tard, de Grècia. Diu ell que foren els anys més embrollats de la seva vida. L'apropament i bondat que mostrava amb els ortodoxos i grecs enutjà al Vaticà. Ell mateix ho reconeix a Bulgària amb franquesa: “Les tribulacions no em vénen dels búlgars amb els quals treballo i em relaciono, sinó dels òrgans de l'Administració eclesiàtica de Roma...”

Durant la Segona Guerra Mundial, del 1939 al 1945, Turquia era un lloc neutral d'espionatge, d'intercanvi i fins i tot de salvació per a molts. Monsenyor Roncalli aconseguí que s'alliberin 24.000 jueus dels països de l'est europeu, salvant-los del nazisme nefast i ferotge. També aquí es palesen obres de pau, de bondat i d'amor!

L'any 1944, monsenyor Àngelo Roncalli és nomenat nunci de França en uns moments en els quals aquest país mantenia pessimes relacions diplomàtiques amb el Vaticà. El general De Gaulle exigia la destitució immediata de la major part dels bisbes, acusats d'haver col·laborat amb els invasors alemanys. “*Questo bouno home* —aquest bon home— ens treurà les castanyes del foc”, comentaven els eminentíssims i reverendíssims cardenals de l'estat del Vaticà. I fou així! Amb la seva habitual discreció, bonesa i murrieria monsenyor Roncalli aconseguí que dels 30 bisbes que De Gaulle volia destituir, només en destituís tres.

L'any 1953 es produeix un nou destí en la vida de Roncalli, destí que ell creia que seria l'últim. En efecte, el papa Pius XII el nomena arquebisbe patriarca de Venècia i, al mateix temps, cardenal. Té ja 72 anys, però conserva la joventut de l'esperit. Intenta posar pau a la situació conflictiva d'Itàlia entre la dreta i l'esquerra. Assisteix a Venècia a un congrés socialista que aleshores era marxista, i les seves paraules foren: “Només és cristià qui treballa per la pau, encara que aquí n’hi pugui haver alguns que no es considerin cristians. Per tant, a tots vosaltres, sense distinció, us dono la meva benedicció.” Aquell mateix dia, tot passejant-se pels carrers de Venècia, tenia set i entrà a un bar per prendre alguna cosa. Després d’una agradable conversa a la taberna s’acomiadà de tots. Un comunista recalcitrant digué a cau d’orella a un company de tertúlia: “Amb aquest home jugaria a cartes cada dia...”

4. Monsenyor Roncalli visita Catalunya

8

El Patriarca de Venècia coneixia ja Espanya. L’any 1908, essent secretari de monsenyor Radini, havia pelegrinat a Santiago de Compostel·la. Molt temps després, l’any 1954, entrà a la Península. A Navarra va visitar el castell de Xavier; passà després per la vall de Roncal, en el nom de la qual volgué veure-hi un possible origen del seu cognom. També fou hoste de la terra dels dos grans místics espanyols: Teresa de Jesús i Joan de la Creu (Salamanca Àvila, Segòvia, Alba de Tormes, etc.). Així mateix visita el Pilar de Saragossa.

El juliol del mateix any, dos abans de ser elegit Papa, monsenyor Roncalli vingué a Catalunya. Visità Montserrat i va mantenir una llarga conversa amb l’abat Escarré. En el full del seu dietari —28 de juliol, 1954— hi ha escrit això: “A Montserrat, a l’apartament de l’abat, que ara és Dom Aureli Maria Escarré, vaig poder adonar-me de l’extraordinària importància d’aquest monestir, lloc de pregària, d’estudi i d’art.” En el mateix full consta que des de Montserrat féu una escapada a Manresa per visitar la cova de sant Ignasi. Vingué també aquí a Lleida; visità el seminari diocesà i digué als seminaristes: “Amb el permís del

vostre rector, us concedeixo un parell de dies de vacances.” Després seguí fins a Barcelona, on l’arquebisbe, Dr. Gregorio Modrego, li va ensenyar la catedral i la ciutat. Un mes després de ser elegit Papa, el novembre de 1958, digué a una pelegrinació barcelonina: “Entre les moltes ciutats que he visitat d’Espanya, recordo Barcelona, no només per la seva indústria que floreix, sinó també per obres i entitats culturals i socials, dignes de la major estima, i que poden servir d’exemple a d’altres.”

A tot arreu on anava es feia estimar per la seva popularitat, era capaç d’aturar-se i saludar a un obrer de la construcció o acaronar un minyonet de la falda de sa mare. Malgrat la seva anomenada, molts cardenals de la cúria romana miraven el Patriarca de Venècia arronsant les espatlles, considerant-lo un pobre home. Un home pobre sí, però un pobre home, res de res! La prova és que arribà a Papa...

5. Elegit Pontífex

Fou el 28 d’octubre de 1958 que sortí del conclave elegit Papa amb el nom de Joan XXIII. Tenia 77 anys. Escollí el nom de Joan en record del seu pare que també es deia així, i del patró de l’església del seu poble, Soto il Monte, però també perquè gairebé tots els papes *Joans* de la història havien governat l’Església molt pocs anys...

La nit després de ser elegit, pregunta a Déu perquè, si l’havia escollit, l’havia fet tan lleig: orelles grans, un nas carnós i arrugat, panxut i petit per als 90 quilos que pesava. L’endemà quan es vestia va veure reflectida la seva cara al mirall. Digué en veu alta: “Oh Senyor, aquest home serà un desastre a la pantalla de la televisió...” Però es posà en mans de Déu. Més tard diria: “Sàbia per certs indicis que seria elegit, però em deia a mi mateix: Qui és el que governa l’Església, tu o l’Esperit Sant? Llavors veste’n a dormir en pau i axeca’t tranquil, Àngelo!”

No fou fàcil aquesta elecció... L’Església vivia uns moments difícils d’orientació. Després de la guerra mundial, creixia l’oposició entre les potències occidentals que capitanejaren els Estats Units i la Unió Soviètica. L’Església de Pius XII s’havia

identificat amb la creuada anticomunista, com a bandera d'una suposada civilització occidental. Hi havia també el repte ideològic de la modernitat: les noves concepcions científiques semblaven incompatibles amb la teologia i moral tradicionals.

Després d'onze votacions al conclave, els vots es concentraren en aquell que tots tenien per un bon cristià, senzill i bondadós, sense opcions extremes; que un cop Papa no plantejaria opcions decisives, i que en cas de ser d'avançada edat deixaria camp lliure per preparar futures decisions... I sortí elegit un cardenal desconegut a la piràmide vaticana, però molt estimat pel poble: el patriarca de Venècia, *Àngelo Giuseppe Roncalli*.

Recordant el seu origen de camperol i havent estat a Turquia, digué amb certa ironia quan el revestiren amb els ornaments de pontífex: “Em sento com un pagès, disfressat de sàtrapa persa...”

El seu lema elegit fou: “*Obedientia et pax*.” Ara, però, trobant-se inesperadament Papa, es deia que ja no hauria d'obeir a superiors eclesiàstics de summa prudència, sinó que hauria de ser fidel a l'Evangelí de Jesucrist i a l'Esperit Sant, a més a més de tenir en compte allò que al llarg de la seva vida i de la seva experiència a diferents llocs havia assimilat i après.

10

Amb un pontificat relativament curt —cinc anys— i en una edat avançada —77 anys—, Joan XXIII deixà un rastre lluminós a l'Església i a tot el món com pocs papes anteriors. Convoca i presideix el primer sínode de la diòcesi de Roma, augmenta en número considerable el col·legi de cardenals, escriu i signa dues encíclics de gran ressó mundial: *Mater et magistra* i *Pacem in terris*, trenca la clausura del Vaticà i viatja a Loreto i a Assís, convoca un concili ecumènic, el Vaticà II, i mor a Roma oferint la vida per la unió de totes les Esglésies.

A les reformes de l'Església en deia *aggiornamento*, “posar-se al dia”. Advertia que “l'Església no és cap museu arqueològic que hàgim de conservar, sinó un jardí obert que cal cultivar. L'Església és la font d'aigua de la plaça del poble perquè tothom en pugui beure...”. Observava també: “El successor de Pere sap que en la seva persona i activitats sojorna la gràcia i la llei de l'amor i de la pau que el sosté i vivifica. El món no es troba

dividit entre bons i dolents; tota la humanitat ha estat purificada per la sang de Crist. És més el que ens uneix que el que ens separa. Per tant, no convé esbrinar els motius de la discòrdia, sinó els motius de la bondat...”

6. Anuncia i convoca el Concili Vaticà II

Un dels fets que assenyalen el pontificat del papa Joan XXIII fou l’anunci i obertura del Concili Vaticà II que tingué lloc el 25 de gener de 1959. Amb aquest concili ecumènic obrí les portes del Vaticà a la reforma més important de l’Església al segle xx.

Segons revelà el seu secretari particular, monsenyor Loris Capovilla, aquell dia el Papa es llevà molt de matí, va celebrar missa a la seva capella privada i, en acabat, continuà una llarga estona d’oració fervent, agenollat en un reclinatori. Després d’esmorzar i als volts de les 10 del matí, amb el mateix secretari, es traslladà en automòbil a la Basílica de Sant Pau per assistir i presidir l’últim dia de *l’Octavari per a la unió de les Esglésies*. En acabat, el Papa passà a la sala capitular de l’abadia benedictina de Sant Pau, on havia avisat que l’esperessin els disset cardenals que havien assistit a l’acte litúrgic per la unió dels cristians. A porta tancada, els adreçà una al·locució en la qual els comunicava la celebració d’un concili ecumènic, és a dir, una reunió dels bisbes de tot el món per legislar o decidir sobre temes de fe i costums. En el viatge d’anada, el Papa s’havia mostrat silenciós i summament concentrat. Ara, de retorn al Vaticà, es mostra somrient, com si s’hagués tret un pes de sobre. Creia necessari i volia que el missatge cristià fos presentat d’una manera que respongués a les necessitats de l’època existent. Per altra part, calia adaptar les estructures i les institucions de l’Església per tal que l’Evangeli fos conegut i més fàcilment escoltat per tots els pobles de la terra.

Les reaccions a l’anunci del concili ecumènic no es feren esperar. No es veia clar per on tiraria, però com que el *Papa bo* inspirava simpatia i confiança general, els mitjans de comunicació en feren una “notícia” de primer ordre des del seu principi fins a la cloenda, amb una excepció: *l’Osservatore romano*. El diari oficiós del Vaticà boicotejà la “notícia del segle.” El silenci del

diari de la Santa sobre l'anunci del Concili, de llurs sessions i cloenda, fou trist i incongruent. Amb raó parlà el cardenal Lercaro de la "soledat institucional" en què havien deixat a Joan XXIII.

La veu de l'extrema dreta era forta. Darrere del lema del cardenal Ottaviani "*semper idem*" (sempre el mateix), s'agrupaven els convençuts de que calia resistir els camvis... Inversament, *el Papa bo* estava convençut de la legitimitat i necessitat d'un concili ecumènic en ordre a un "aggiornamento" de la doctrina cristiana per tal que sigui presentada d'una manera que respongui millor a les necessitats de la nostra època; aplanar els camins que conduïssin a la unitat de tots els cristians i adaptar les estructures i institucions perquè el missatge evangèlic fos plenament viscut, i així més fàcilment escoltat per la societat civil.

Malgrat la fredor de la cúria romana, l'11 d'octubre de 1962 va inaugurar-se aquell esdeveniment anunciat pel papa Joan i esperat amb il·lusió per tota la cristiandat. L'acte fou impressionant; tingué lloc a la basílica de Sant Pere del Vaticà davant d'una magna assemblea de cardenals, de 2.500 arquebisbes, patriarques i bisbes de tot el món, i amb assistència també d'observadors d'altres Església cristianes.

12

En el discurs d'obertura, el Papa es mostrà renovador i innovador, amb frases profundes, plenes de llum, entenedores per a tothom i curulles d'esperança. Entre altres coses digué:

- El nostre deure no es limita solament a guardar el preciós tresor de la doctrina catòlica, com si només ens preocupés el passat, sinó que ens empeny a consagrar-nos amb voluntat resolta i sense cap mena de por a l'obra que la nostra època demana... Una cosa són les veritats conegudes, i l'altra, la manera d'anunciar-les, respectant-ne el sentit i la intenció... Un altre fragment del seu discurs deixà perplexos als Pares conciliars:
- Crist està radiant sempre al centre de la història i de la vida. Enfortits en la fe, ¿per què no sentir-nos curulls de joia i d'optimisme? Molts són els que no veuen altra cosa que prevaricació i ruïna. Van dient que la nostra hora, en comparació amb les passades, ha empitjorat; no saben aprendre de

la història, que continua essent mestra de la vida... En temps passats, l'Església condemnà els errors amb gran severitat. En el nostre temps, l'Esposa de Crist, prefereix usar la medicina de la misericòrdia, més que la de la severitat... Penso que cal captivar els allunyats, mostrant-los la validesa de la doctrina evangèlica, més que no pas condemnar-los...

Fins aquí el Papa davant dels Pares conciliars. Aquell mateix 11 d'octubre, el poble es reunia a la nit a la plaça de Sant Pere de Roma. Unes 500.000 persones acudiren per expressar l'amor a aquell home que es deia Joan, enviat per Déu per regir l'Església. Aparegué al balcó central i exclamà ple d'alegria: "Estimats fills, escolto les vostres veus!" Els parlà de les seves esperances en el concili fent ús del senzill i quotidià llenguatge del poble. Acabà dient: "Ara, torneu a casa vostra, feu un petó als vostres fills, i digueu-los que és de part del Papa..."

Des del començament del concili onejaren nous aires de goig i d'esperança per a les generacions posteriors. El *Papa bo* es definia i mostrava amb un signe netament pastoral: s'obria a la realitat de la vida i de la història dels homes i les dones del seu temps... El gran teòleg Karl Ranher digué que "un papa de transició havia assegurat la transició de l'Ésglésia cap al futur." Per bé que acostumava a assistir a totes les sessions de la magna assemblea, no tingué el consol de clausurar un esdeveniment de tanta transcendència per la vida de l'Església. El Senyor havia disposat una altra cosa. Si Joan XXIII tingué l'encàrrec d'anunciar i obrir el Concili Vaticà II, seria Pau VI, el seu successor, el designat per la Divina Providència de continuar-lo i clausurar-lo.

7. Dues encíclics cèlebres

El magisteri pontifici de Joan XXIII abasta dos dels seus cims més alts en les encíclics *Mater et magistra* i *Pacem in terris*. Tots dos documents van adreçats, no només a l'Església, sinó a "tots els homes de bona voluntat", com diu ell.

a) *Mater et Magistra*

Fixem-nos: primer *mare*, després *mestra*! Aquest document fou signat el 15 de maig de 1961. En la seva primera elaboració intervingueren tres jesuïtes de la Universitat Gregoriana de Roma i dos de l'Institut Popular de París. La segona redacció fou encomanada a un grup d'experts sociòlegs. Abans de la seva publicació, hi foren introduïdes encara algunes modificacions i adaptacions fetes pel mateix Papa.

Una nota dels cardenals i bisbes de França en féu aquesta valoració: “En la *Mater et Magistra*, el Papa observa les persones humanes de carn i ossos, els problemes dels quals examina amb amor i realisme, proposant orientacions molt positives.”

b) *Pacem in terris*

Si la *Mater et magistra* fa referència a la societat econòmica, la *Pacem in terris* es refereix a la comunitat política nacional i internacional.

14

En aquesta darrera, Joan XXIII afirma que la pau en el món solament és abastable si són respectats els drets i els deures de les persones, dels grups socials i dels estats. La pau no pot ser resultat d'un equilibri entre poders polítics i poders militars. “La pau —diu ell— és l'expressió d'una actitud ètica de les persones: neix del cor.”

A l'encíclica condemna el recurs a la guerra i a les experiències nuclears; avui en diríem de *destrucció massiva*. Recorda el principi fonamental de la diferència entre l'error i qui erra, i rebutja qualsevol tipus de dogmatisme. Les doctrines no canvien, però varien les situacions històriques, sempre subjectes a mutació. Quan les iniciatives són conformes a la recta raó i als dictats del cor, vinguin d'on vinguin, pot haver-hi elements avaluable, mereixedors d'aprovació i no de condemna.

Són expressions de Joan XXIII en el document.

A la segona sessió d'aquest seminari faré una exposició global de la *Pacem in terris*, i demà, en grups primer i tot junts després, estudiarem i comentarem alguns fragments del document.

8. Magisteri verbal

A la biografia del *Papa bo* cal incloure, no només el que va escriure, sinó també el que va dir, el seu magisteri verbal, adreçat al poble fidel.

“Cal renovar la manera de predicar”, havia dit als capellans quan era patriarca de Venècia. Els seus sermons destaquen més per la forma que pel contingut. Potser perquè el contingut li semblava tan evident, que el donava per suposat. No és estrany que revelés un dia: “Mai no he tingut dubtes de fe, però hi ha una cosa que em turmenta. El Crist està des de fa dos mil anys braços en creu. Nosaltres, com anunciem la Bona Nova? Com la presentem a la gent del nostre temps?”

No tenen malbaratament els consells que dóna a un grup de predicadors de Roma. Els diu:

- Cal reconèixer que la forma actual de la predicació, potser no estimula ni sadolla la set de veritat. Tot té el seu propi valor: el llenguatge, la manera d'exposar, el tracte humil i amable... Les floritures han perdut tota atracció. Tot s'ha de dir d'una manera clara i respectuosa, mai amb l'expressió aspra i amarga d'una polèmica ineficaç. No patiu massa per demostrar l'evidència dels aspectes negatius de la vida. Les frases amargues, les imatges exagerades, les polèmiques feridores, no queden bé als llavis d'un predicador...

Els diumenges li agradava visitar parròquies de Roma, presidir l'Eucaristia i fer l'homilia. No és pas que les seves homilies fossin un model perfectíssim sempre; a vegades és deixava endur per la improvisació o s'allargava massa, cosa que després servia al diari vaticà, *l'Osservatore romano*, per resumir o retallar —“censurar,” deia ell— les seves homilies.

Un dia advertí als fidels que aplaudien, dient: “Una mica de fervor ja és bo, però sense passar-se...” En un altra ocasió, mentre predicava, un nen petit començà a plorar. El Papa s'aturà en el que deia i comentà: “Que bé! Aquest nen també vol intervenir, desitja que escoltem la seva veu. Li ho agraïm, per bé que potser serà millor que amb amabilitat sigui atès en un altre lloc. El Papa el beneeix...”

Durant la setmana li encantava conversar amb aquells que rebia a la seva biblioteca privada, assegut còmodament en un sofà i amb el somriure acollidor d'un padrí. S'interessava per les coses petites i pels problemes particulars de la família, de la fàbrica, de la parròquia. Enraonant se li passaven les hores, sense mirar mai el rellotge. Tant era així que a migdia, a l'hora de dinar, la taula estava parada i la bona minyona, sor Pierpaol, es desesperava perquè els guisats es refredaven...

9. Virtuts evangèliques

Fins aquí la biografia i comportament extern. Entrem ara més a fons en les virtuts evangèliques que va encarnar Joan XXIII i que li han merescut la beatificació oficial de l'Església.

La font principal per conèixer la seva vida íntima i espiritual és el seu llibre, "*El diari de l'ànima*," un retrat humà i evangèlic escrit per ell mateix. Ofereix una sèrie ininterrompuda de notes, reflexions, propòsits i pregàries que anà escrivint al llarg de més de setanta anys.

16

Una altra font són les biografies escrites per autors molt propers al Papa, com monsenyor Loris Capovilla, secretari particular seu.

Em plau exposar seguidament el testimoni atge evangèlic seu, reflectit sobretot en les virtuts de la pobresa i humilitat, de la pau i la bondat i, com a conseqüència, l'obertura i la tolerància.

a) *La pobresa*

A les cartes als seus familiars no falta mai una referència a la pobresa evangèlica. Bisbe ja, en una lletra adreçada a les seves germanes, Ancil.la i Maria, els diu: "La pobresa m'ha agafat de la mà des d'infant i no m'ha deixat mai fins avui, malgrat que sigui bisbe; no em sap pas greu, perquè la pobresa portada amb paciència em fa més semblant a Crist Jesús."

Ja abans, quan he descrit l'entrada al seminari, hem vist la contrarietat de la seva bona mare que no disposava de diners per abonar la matrícula d'estudis i comprar-li la roba que s'exigia.

Ja cardenal, escriu a *El diari de l'ànima*: “Entre l'esplendor d'aquesta dignitat humana, continua sòbria la taula del menjador. Vull beneir el Senyor per la pobresa un xic humiliant i enutjosa que practico. Em fa més semblant a Jesús pobre i a sant Francesc. Oh beneïda pobresa, que fa més eficaç el meu ministeri pastoral!”

Durant nou anys a Istanbul, com a delegat apostòlic, no disposà mai d'un mitjà de transport propi. Agafava el tramvia, que era el vehicle de la gent modesta. Quan havia de viatjar lluny ell mateix preparava la maleta: la roba, i no oblidava dos rodets de fil, blanc i negre, l'agulla de cosir i les tisores.

Ja Pontífex, volia que els pobres es trobessin a l'Església com a casa seva i esperonà als Pares del Concili a prendre iniciatives en aquest sentit. Als invitats a taula, fossin cardenals, bisbes o generals d'ordes religiosos, després d'haver dinat i havent resat l'oració de gràcies, solia dir-los amablement: “Si no heu quedat satisfets, recordeu els pobres...”

En el seu testament escriu: “Havent vingut al món de família honesta i treballadora, estic particularment content de morir pobre. Dono gràcies a Déu per aquesta virtut evangèlica, de la qual vaig fer vot a la meva joventut. Ella m'ha induït a no demanar mai llocs distingits, ni diners, ni favors per a mi o per als meus parents i amics...” És a dir: no va malversar mai ni fou corruptor.

Tres dies abans de morir disposà que la xavalla o moneda menuda que hi havia sobre la taula de la seva cambra fos tramesa a la Secretaria d'Estat del Vaticà tot dient: “Desitjo que el Senyor em trobi pobre com realment sóc...”

b) *La humilitat*

Són nombrosos els testimonis d'humilitat que demostrà el papa Joan en el decurs de la seva vida. Ell era sobrenatural de manera natural.

A “*El diari de l'ànima*” dóna contínuament gràcies a Déu per tots els beneficis que d'Ell ha rebut, per haver-lo preservat de culpes greus —i també lleus—, plenament deliberades. Escriu: “Per tal de fer triomfar l'amor, costi el que costi, prefereixo ésser

considerat com un inepte. Vull tornar el bé per mal i esforçar-me a preferir en tot l'Evangeli de Jesús als artificis de la política humana.”

Llegia sovint el llibre de *Les floretes de sant Francesc*. Hi ha un capítol en què fra Masseo, deixeble del sant, li pregunta per què tothom anava rere d'ell. “Tu Francesc, ben mirat, no ets pas un jove ben plantat, ni home de gran ciència, ni noble. De què ve que tothom et segueixi? Per què tothom va rere teu?” Francesc respon, recordant a sant Pau: “Vols saber, fra Masseo, germà meu, per què a mi, per què tothom va darrere meu? Doncs perquè entre els pecadors, el Déu altíssim no ha trobat ningú més vil ni més pecador que jo. El Senyor elegeix els febles per confondre la noblesa, la grandesa, la força, la bellesa i la saviesa del món, per tal que tothom reconegui que tota virtut i tot bé provenen de Déu, i no pas de cap criatura, i així ningú no es pugui gloriar davant seu, sinó que qui es gloria, que es gloriï en el Senyor, de qui és tot honor i tota benedicció per sempre...”

18

Monsenyor Loris Capovilla ho comenta d'aquesta manera: “També el papa Joan es va preguntar moltes vegades per què tothom el venerava. Fent seves les paraules de Sant Francesc, el papa Joan digué al cardenal Gustavo Testa: «Tot el bé, cal referir-lo solament a Déu, autor de les coses grans. Ell és qui ens mou a obrar, a estimar i a sofrir —que és propi de la condició humana— mentre vivim humilment aquí a la Terra...»”

En *El diari de l'ànima* escriu: “Oh, la simplicitat de l'Evangeli i de les floretes de sant Francesc! De quina manera, cada vegada més, assaboreixo les seves pàgines, i hi torno amb delectació interior! Tots els savis del món, tots els astuts i murrís de la Terra, fins i tot de la diplomàcia vaticana, quin paper més mesquí no fan davant la llum de simplicitat i gràcia que emana del gran ensenyament de Crist i de l'exemple dels sants! Senyor Jesús, conserveu-me el gust i la pràctica de la simplicitat per tal que, mantenint-me humil, m'acosti més al vostre esperit i atregui i salvi les ànimes!”

Tot i que avorria els protocols del Vaticà que l'enfarfegaven, respectava humilment l'opinió dels altres. Una vegada, el mestre

de cambra, monsenyor Mario di Corneliano, s'enfrontà al nou Papa per la seva actuació. Va veure com acompanyava un visitant amic des de la biblioteca privada fins al pati exterior de Sant Dàmaso a través d'una sèrie d'escalas i corredors mig foscos. De retorn, monsenyor Corneliano li va dir: "Aquests tipus de coses no les fa el Sant Pare. La gent, tingui el rang que tingui, entra a veure el pontífex suprem, el qual els rep i acomiada sortint de la biblioteca i prou..." "Però això és casa meva," digué ell. Malgrat aquesta reacció espontània de tan simpàtic amfitrió, a la nova visita que va rebre després li digué: "M'agradaria acompanyar-vos fins al pati, però monsenyor Corneliano no em deixa..."

La primera vegada que fou portat damunt la cadira gestatòria sobre un tron d'or, va mirar als de sota i els digué amb un posat trist: "Aquí dalt fa molt de fred..." Manà suprimir la tiara de tres corones sobreposades amb la creu al capdamunt. En res no volia imitar els reis de la terra!

Malgrat la seva alçada intel·lectual, mantenia un esperit de camperol sorneguer, de rector de poble, ara rector de l'Església universal. No menyspreava la ciència especulativa, però deia a un grup de teòlegs: "Quina necessitat teniu de discutir l'origen de l'home? Ensenyeu als vostres oients el Parenostre i les catorze obres de misericòrdia, i prou..."

Era tan humil que fins i tot bromejava i improvisava en les circumstàncies més delicades. "Gràcies a Déu —deia— no tinc mal de fetge..." En una de les primeres audiències com a Papa digué humilment als assistents: "Us prego que em perdoneu si encara no he aconseguit dominar els detalls cerimonials i protocolaris del meu nou càrrec. Com sigui que els dons de l'Esperit Sant no inclouen el do de l'estil papal, tinc bons col·laboradors que m'educaran en aquest afer, i a poc a poc m'avesaré a les normes de dignitat i tacte que tot el món espera d'un papa..." Tenia l'art de simplificar les coses complicades. Amb humilitat donà confiança a l'Església, a homes de bona voluntat, decebuts i desorientats per la brillantor, l'altivesa i l'estretor d'esperit de certs curials del Vaticà...

Aquestes i moltes altres anècdotes responen a una actitud interior de gran humilitat. En els apunts d'uns dies de recés llegim aquests pensaments:

- Cal que en el tracte amb les persones ens deixem penetrar per l'esperit senzill i humil amb el qual les hauria tractat Crist. Ben segur que Jesús seria més indulgent amb elles que no pas nosaltres.
- Entendre's bé amb sacerdots joves de vegades és difícil i angoixós. I si llavors es presenten encara símptomes de neurastènia, la confusió és fins i tot més gran. Però la humilitat i la bondat ho vencen tot.
- Enfadar-se amb algú que s'humilia no em sembla just ni cristià. Per altra banda, tothom té dret a la seva dignitat. Senyor, ajudeu-me a ser just, tranquil i humil com a sacerdot i com a bisbe.

En el testament del beat papa Joan XXIII llegim:

- Prest a presentar-me al Senyor que m'ha redimit, confio la meva pobra ànima a la seva misericòrdia. Li demano humilment perdó pels meus pecats i deficiències i li ofereixo la mica de bé que amb el seu ajut he arribat a fer per a glòria seva, en servei a l'Església i per a edificació dels meus germans. Li suplico que m'aculli, com un pare bo i pietós, amb els seus sants en la eternitat benaurada...

20

c) La pau

La pau en el beat Joan XXIII no era un concepte abstracte, ni només un tarannà de la seva persona, sinó una virtut evangèlica aconseguida amb esforç, humilitat, diàleg i pregària. “Bàsicament provenia d'una serenor interior, d'una íntima comunicació amb Déu,” escriu Herder Bücherei, un dels seus millors biògrafs. A *El diari de l'ànima* són nombroses les ocasions en què demana la tranquil·litat de l'esperit i en dóna gràcies al Senyor quan l'ha adquirida. Aquesta serenor interior la projectaria després a l'exterior.

Ja hem vist que quan era Patriarca de Venècia, en un discurs a l'ajuntament on eren presents els regidors de diversos partits oposats els digué: “Només és cristià qui treballa per la pau, en-

cara que aquí n'hi pugui haver alguns que no es considerin cristians. Per tant, a tots vosaltres, sense distinció us dono la meva benedicció...”

Quan els russos assetjaren la ciutat de Budapest el febrer del 1945, uns 200.000 jueus foren salvats gràcies a les intervencions de monsenyor Roncalli amb l'únic convenciment —digué ell— que ser cristià en aquell moment era aconseguir la pau entre els perseguïdors i els perseguïts.

Joan XXIII fou guardonat amb el *Premi de la Pau* per la Fundació Balzan. Al consell directiu de la Fundació s'asseien científics i escriptors dels països comunistes. Amb motiu d'aquest premi, Khruixof envià al Vaticà un missatge afectuós de felicitació al Papa, i aquest rebia en audiència privada a Adjubei, director d'*Izvestia*, el periòdic soviètic de més difusió. Després, el *Papa* confessaria que aquell acte acadèmic li havia estat indiferent. “El que més valoro —digué— és la pau, un do de Déu al qual els homes han de correspondre...”

Ja en el seu primer missatge radiofònic del 29 d'octubre de 1958 s'adreça als dirigents de totes les nacions i els diu:

- Per què no s'allunyen d'una vegada totes les lluites i tensions de forma justa? Què demanen, què supliquen els homes de vosaltres, governants? No demanen armes monstruoses que angoixen i poden ésser causa de destrucció general, sinó pau, pau...!

En els seus discursos i missatges de Nadal i Pasqua no hi manca mai un referent a la concòrdia. Es posa sempre ell al servei de la pau.

Totes les nits abans d'anar a dormir, repetia aquella pregària litúrgica: “Que Déu Totpoderós ens doni una nit tranquil·la i una fi benaurada.”

Eren temps de guerra freda, de radical oposició entre els Estats Units i la URSS. Joan XXIII esdevingué feliç protagonista de la pau amb el que ell en deia *neutralitat-activa*: “Els pacífics que l'Evangeli proclama benaurats no són inactius, són els qui treballen per la pau...” El moment més perillós es va produir amb la crisi de Cuba. Sobre aquest fet en faré un esment ampli

en la segona trobada d'aquest seminari, quan analitzarem l'encíclica *Pacem in terris* de Joan XXIII.

Ja diagnosticat d'un càncer irreversible, Joan XXIII recorda aquesta encíclica i la comenta amb els cardenals Cicognani i Dell'Aqua: "Ara més que mai hem d'intentar servir l'home com a tal, i no sols els cristians. Defensar a tot arreu els drets de la persona humana, i no només els drets de l'Església catòlica. No és pas que canviï l'Evangelí, és que el comprenem més bé. Ha arribat el moment de reconèixer els *signes dels temps*."

Dos dies abans de morir, recorda amb enyorança el lema franciscà de *pau i bé*, i confessa: "No puc pensar en el viatge a Assís, ciutat de sant Francesc, sense emocionar-me."

Morí en la pau del Senyor! Ni en l'eternitat no es reservà del do de la pau. Continuà desitjant-la als homes i dones de la terra. Entre els miracles presentats per la Causa de la seva Beatificació, figura el d'una monja, sor Joana Laterra, guarida miraculosament per Joan XXIII. Sor Joana revelà en el procés que li semblà veure el Papa que, amb un somriure, li deia: "T'has posat bona; ara viu en pau i amb pau..."

d) *La bondat*

Quan hi ha pau en un mateix, s'exterioritza la bondat. És el poble senzill qui ha definit al beat Joan XXIII amb el sobrenom de "*Papa bo!*". En aquest sentit, encarnà el lema de sant Francesc d'Assís: "Pau i bé!"

En ell, la bondat traslluïa formes d'agraïment, sobretot a l'Altíssim Senyor Déu, creador de tot el que existeix. Quan encara només era bisbe, durant una travessia marítima feta el 9 de 1940, exclamà: "Aquí tot canta la glòria del Creador i la bellesa de la seva obra. Els homes —alguns homes— només busquen la destrucció i ensorrar el món en la misèria."

Fins i tot es complau a lloar el Senyor pels dons que descobreix en ell mateix, i pels beneficis que se'n deriven, sobretot pel do de la fe. Un dia, un rector d'una Universitat, agnòstic, li digué: "Excel·lència, la vostra fe és com la de la meva mare." Monsenyor

Roncalli li contestà: “Si té una mare que creu i resa per vostè, rebrà la llum de la fe, sempre que no la rebutgi...”

Sobre la taula-escriptori del Papa hi ha dos telèfons: un de negre, per comunicar-se dins el Vaticà, i un altre de blanc per l'exterior. Aquest mai no sona, perquè ningú no sap el número per trucar, però sovint, en les seves estones de soledat i silenci, Joan XXIII gira el disc blanc i truca per consolar un cardenal malalt o per xerrar una estoneta amb un rector oblidat d'un poble rural...

A més de ser home de pau, Joan XXIII fou home de bé. De bondat per a tothom, preferentment per els més marginats de la societat.

Avui la paraula *beneficència* té mala premsa, injustament. “Beneficència” ve del llatí, *bene facere*, que vol dir “fer el bé”. En aquest sentit, es pot aplicar al *Papa bo*. En els anys del seu pontificat, remarcà sempre, en les seves audiències i missatges, la importància d'una actitud benèfica ben organitzada, com a nota característica de la vida de l'Església. Mentre fou Nunci de França estimulà l'activitat benèfica de l'Església. La preocupació pels països subdesenvolupats féu que en parlés en repetides ocasions amb els representants de la FAO (*Organització de les Nacions Unides per l'Alimentació Mundial*). Intervingué en campanyes contra la fam al món. A ell es deu la creació d'ins-titucions socials a França i Alemanya, així com a bona part d'altres nacions europees, i també als EE.UU. i Canadà.

En situacions atmosfèriques catastròfiques, sempre era el primer en ajudar als afectats amb una paraula de condolença i amb una substanciosa aportació econòmica. Per a ell, la caritat no era pura filantropia, sinó una exigència evangèlica derivada de les paraules de Jesús: “Tot allò que féu a un d'aquests més petits i dèbils, a mi m'ho feu.”

Una padrineta de poble que el veié un dia de lluny comentava després amb les seves veïnes: “Home maco, maco, no ho és, però cara de bona persona sí que la té...!”

10. Obertura i tolerància

Una altra mostra de bondat, fou l'obertura i tolerància. L'escriptor protestant, Albert Finet, assevera: "Joan XXIII no ha pronunciat cap condemna, no ha lligat l'Església tancant-la en la seva infal·libitat; l'ha oberta. Escoltar no vol pas dir acceptar-ho tot, però sí que permet el diàleg."

Com a pare ho era fins i tot amb els fills pròdics. Quan encara no era Papa, però sí cardenal i patriarca de Venècia, li comunicaren que un dels seus capellans s'emborratxava de nit en una taverna. Llavors, ell i el seu secretari anaren cap aquell bar i no pararen fins que el trobaren. El capellà tremolava, però el cardenal el va invitar a anar a casa seva. Un cop al palau, monsenyor Roncalli s'agenollà davant del capellà per a confessar-se. No pogué negar-se el viciós capellà, però, des de llavors, no va beure mai més vi...

En l'al·locució de Pasqua de 1959, Joan XXIII acabà amb aquestes paraules: "El Senyor ha ressuscitat veritablement! Cal que tothom pugui dir això de cada un dels seus germans: ha ressuscitat als que dubten, als que desconfien, als que temen, als tebis! Ha ressuscitat als afligits, als que pateixen, als oprimits, als miserables! Aquest és el meu desig que us faig arribar, fills estimats: la vostra vida està salvada amb Crist!"

24

Tres dies després de morir, el teòleg i professor Hans Küng escrivia una columna periodística amb el títol: "*Per què era gran aquest Sant Pare.*" Entre altres coses, diu:

"Joan XXIII no fou un orador extraordinari; no era gran diplomàtic ni coneixedor de llengües; no era jurista ni gran teòleg. Allò que fa l'home gran davant del món li era indiferent, però allò que fa l'home gran davant de Déu, sí que li era important. Fou un pontífex que no pontificava. Recordava només veritats evangèliques molt senzilles que semblaven oblidades a Roma: visitava pobres, malalts i presos, i s'acostava als infants. Ell no volia imposar amb autoritat, sinó convèncer amb amor; no volia ensenyar des de dalt, sinó ajudar com a germà. Joan XXIII ha tornat a fer més humana i benigna la missió de Pere a l'Església, que sonvint s'ha convertit en una institució entre el cel i la terra.

Per això ha trobat el papa Joan tantes simpaties en el món; justament perquè fou un Papa *bo*, fou un gran Papa...” Fins aquí Hans Küng.

Moltes altres virtuts evangèliques adornaren al beat Joan XXIII, com l'obediència, l'esperança, l'alegria, la pregària, i l'esperit ecumènic o desig ardent de la unió de les Esglésies cristianes, per la qual oferí la vida, però no crec oportú allargar-me massa.

11. Les últimes paraules i el traspàs

El *Papa bo* s'agreujà al maig de l'any 1963. Les perspectives dels facultatius són pessimistes, i la mort, propera, gairebé imminent. Malgrat els terribles sofriments del cos —metàstasi d'un càncer maligne, sense cures pal·liatives ni quimioteràpia en aquell temps— no perd la serenitat, la pau interior, l'esperança i, fins i tot, el bon humor. Dic el bon humor, perquè quan els metges volen ocultar-li la veritat i li diuen que havia fet una gastropatia, ell se'ls mira i els diu: “M'ho dieu així de complicat perquè sóc Papa, sinó m'haurieu dit que tinc mal de panxa...”

25

Un mes abans de la seva mort, digué als seus col·laboradors més pròxims: “Ara més que en segles passats, hem de defensar els drets de tots, i no sols els de l'Església catòlica. No és l'Evangelí que canvia, som nosaltres que comencem a entendre'l millor...”

El traspàs definitiu tingué un regust franciscà. En el seu testament hi trobem expressions semblants a les de Francesc d'Assís: “Espero i acolliré joiosament l'arribada de la *germana mort*, segons les circumstàncies que a Déu plagui.” Poques hores abans d'expirar féu venir el cardenal Secretari d'Estat i li repetí aquell salm responsorial: “Quina alegria quan m'han dit: *anem a la casa del Senyor...*”

La plaça de Sant Pere del Vaticà està repleta de cents mils de fidels. Un cardenal celebra la missa i prega pel Papa que agonitza. Joan XXIII ho sap i moments abans d'aquella Eucaristia demana un micròfon connectat a Radio Vaticana, que arriba a tot el món.

Vol acomiadar-se i expressar les últimes paraules. No és un discurs teològic ni bíblic, ni tan sols un comiat trist i enyoradís. Simplement digué: “Fills meus tots, sigueu bones persones!”

I morí en la pau del Senyor! Com un signe emblemàtic, les orenetes donaven voltes fent rotllana a l’obelisc de la plaça de Sant Pere, com les aloses alenaren sobre la pobra cabanya en què expirà Francesc d’Assís. Si en la vida i en la mort, sant Francesc fou un “altre Crist a la Terra,” el papa Joan ha estat un altre sant Francesc al món...

El papa Roncalli fou beatificat el dia 3 de setembre de l’any 2000 i la seva festa litúrgica se celebra el 13 d’abril. Em plau assabentar-vos que el Postulador General de la Causa fou un lleidatà franciscà, el pare Joan Folguera i Trepà, fill de Castellserà, al Pla d’Urgell... I el primer altar amb una imatge del beat Joan XXIII que s’ha bastit a la ciutat de Lleida ha estat en el nostre Santuari de Sant Antoni de Pàdua.

Res més. Gràcies per haver-me escoltat!

II

“Pacem in terris”

Després d’unes pinzellades biogràfiques del papa Joan XXIII en l’anterior sessió, dedico aquesta segona trobada a la seva encíclica famosa “*Pacem in terris*”, de la que gairebé només n’he fet un referent nominal. Les encíclics són documents oficials del Papa on exerceix el seu magisteri.

I. Antecedents històrics

Abans de fer una anàlisi global del document, és bo situar-se en el context històric, sociològic i polític del temps en què es va publicar.

La “*Pacem in terris*” fou com una carta oberta, quan arreu del món es respirava un anhel profund de pau. L’encíclica va ser un oreig de primavera, d’aire fresc, escrita entre la primera i la segona sessió del Concili Vaticà II.

La pau mundial estava amenaçada per un fet insòlit. Ens trobem a l’octubre de l’any 1962. Entre les dues grans potències, Estats Units i Rússia, es detecta una guerra freda que pot generar en un conflicte bèl·lic de grans proporcions, de conseqüències imprevisibles. Molts consideraven que un malson, una agressió o incident qualsevol, podien desencadenar d’un dia a l’altre la pitjor guerra de la història. L’ús d’armes atòmiques posarien en perill el futur mateix de la humanitat, i aquesta possible agressió o incident estava ja a les portes.

Els Estats Units d’Amèrica tenien indicis que la Unió Soviètica havia enviat a Cuba avions de caça i hi instal·laven rampes de llançament de míssils que els podien atacar. Amèrica se sentia amenaçada des de molt a prop. Aleshores, el president John Kennedy proclamà un bloqueig a les aigües territorials cubanes,

i havia preparat avions al sud de Florida per destruir, si calia, les bases russes. Què podia passar? L'espera d'aquell moment crucial preocupava a tot el món, sobretot als qui tenien més responsabilitat política.

El papa Joan XXIII seguia angoixat pels esdeveniments: perillava una tercera guerra (atòmica) mundial i amenaçava la continuïtat del Concili Vaticà II, tot just inaugurat l'11 d'octubre de 1962.

Ara bé, malgrat que la Santa Seu no mantenia relacions diplomàtiques amb cap de les dues potències, sí que el Papa sostenia personalment certa relació distesa i de respecte amb Khruixov i amb John Kennedy, i potser més amb el primer que amb el segon.

Ja en vîgilies d'iniciar-se el Concili, el president d'Estats Units havia enviat al Papa un missatge augurant bons fruits d'aquell esdeveniment eclesial anunciat, esperant —li deia— que “promouria la causa de la pau i de la comprensió internacional”.

28

Per la seva part, Joan XXIII, el 25 d'octubre de 1962, una setmana després de la inauguració del Concili, havia fet una trepidant crida a la pau per Radio Vaticana, exhortant al desarmament dels estats i a servir-se del dret, i no de la força, per resoldre els conflictes. “Facin —deia als governants— tot el que estigui a les seves mans per salvar la pau: promoure, afavorir i acceptar tractats a tots nivells i en tot temps és norma de saviesa i prudència que aconsegueix les benediccions del cel i de la terra...”

Khruixov va comentar elogiosament les paraules del Papa, i les féu publicar en els diaris de més difusió de Rússia. Entre altres coses, deia el president moscovita: “Joan XXIII fa honor al seny quan posa en guàrdia als governs contra una catàstrofe general, i els exhorta a reflexionar sobre la immensa responsabilitat que tenen davant de la història. La seva crida és un bon senyal. En el nostre temps, en què es disposa dels més destructius instruments per a matar la gent, és inadmissible jugar amb el destí dels pobles. No és pas qüestió del judici diví de què parla el Papa. Com a comunista i ateu que sóc, jo no crec en la Providència

Divina, però, ja que nosaltres hem estat sempre a favor d'una solució pacífica dels conflictes, aprovem qualsevol crida a treballar pel bé de la pau. I ara em pregunto si els fervents catòlics, Kennedy i Adenauer, sabran entendre l'advertiment del Papa..." Fins aquí Khruixov.

Més tard, al Nadal de l'any 1963 —en que s'havia promulgat ja l'encíclica *Pacem in terris*—, el mateix Khruixov escrivia al Papa: "Amb motiu del Nadal, li prego que accepti aquests desigs i felicitacions d'un home que vol per a vostè salut i energia, per tal que pugui seguir esforçant-se a favor de la pau, la felicitat i el benestar de tota la humanitat..." Uns dies després, el Papa li contestava: "Moltes gràcies, senyor President, pel seu gentil missatge de felicitat. L'hi retorno, de tot cor, amb les mateixes paraules vingudes de dalt: *Pau a la terra als homes de bona voluntat*. Desitjo un felix auguri de prosperitat per al poble rus i per a tots els pobles del món."

És sorprenent que les relacions de Joan XXIII amb Khruixov, ateu, foren més cordials que amb les de Kennedy, catòlic... Fins i tot, la cúpula del Vaticà estava consternada i no veia amb bons ulls aquesta correspondència del Papa i Khruixov, i va procurar que ni *L'Osservatore Romano* ni Radio Vaticana en fes cap esment; no en digueren res...

29

2. Col·laboració de Pietro Pavan

El cas és que quan Joan XXIII va saber que la crisi de Cuba, provocada per EUA i Rússia, s'havia superat amb un pacte i entesa mútua de les dues potències, va decidir escriure una carta universal (encíclica) adreçada a "tots els homes de bona voluntat". Feia poc que comentava amb el seu amic, monsenyor Pietro Pavan: "Només si hi ha pau, el món podrà utilitzar les energies en la lluita contra la injustícia social i promoure la dignitat de la persona humana."

Al setembre de 1962 —un mes abans de la crisi de Cuba— els metges havien confirmat que el Papa tenia càncer. Després, a finals d'aquest mateix any, diagnosticuen que li queden pocs mesos de vida. És aleshores quan determina esmerçar el temps

que li resta a favor de la pau. Es posa a davant de la màquina d'escriure i redacta un esboç del que vol que sigui l'encíclica rumiada. Crida a monsenyor Pietro Pavan, un sacerdot gran expert en sociologia i professor a la Universitat Lateranense de Roma, i li revela que ha decidit escriure una encíclica sobre la pau, entenedora, no només pels teòlegs, sinó per a tothom, i de caràcter pastoral. Ha de tractar sobre els drets humans, que no són eficaços si no són respectats. “La pau —li diu— no s’aconsegueix amb l’equilibri entre els militars i els governs, sinó que prové d’un equilibri entre drets i deures; la pau neix del cor...” Un altre tret que comenta el Papa a l’eximi sociòleg és el fet d’animar els catòlics a participar en la política, i que ho facin respectant la pluralitat d’idees, però també amb llibertat i autonomia. El Papa es plantejava i responia a un repte: “Quan els catòlics treballen conjuntament amb no creients per la pau, no per això han de ser considerats menys catòlics.” I deia també: “El criteri bàsic per regular les relacions entre els pobles és buscar més el que ens uneix que no el que ens separa...”

30

Pietro Pavan va sintonitzar al moment amb les idees bàsiques del Papa, exposades en un esborrany que li havia lliurat personalment. El sociòleg experimentà una gran joia, perquè —com digué després de la mort del Papa— “les idees coincidien amb les que jo pensava i ensenyava a la Universitat”. Pietro Pavan, doncs, amb un equip de prestigiosos col·laboradors, estudiaren a fons les propostes del Papa. Elaboraren —amb un temps relativament curt— la primera redacció del que seria la famosa encíclica. El Papa llegí l’esquema i el revisà personalment. Havien seguit els seus suggeriments, és a dir, l’idea de publicar una encíclica sobre la pau, el to que havia de tenir, el pla general del document i alguns altres trets concrets.

Pavan entregà al Papa el treball llest el 7 de gener de 1963, tres mesos escassos després d’haver-se-li confiat la comesa. Un cop repassat amb calma, el Papa va escriure al peu de l’esborrany: “Perfecte, són notables les aplicacions pastorals...” Amb tot, també els prelats de la Cúria Romana havien volgut prendre part en l’elaboració de l’encíclica. Amb impertinència feren veure al Papa que les seves idees, i les de Pietro Pavan i col·laboradors,

podien ser mal interpretades pels fidels. Eren les mateixes acusacions que 25 anys abans havien fet al mateix Papa quan era Delegat Apostòlic a Istanbul (Turquia): li reprotxaven que era massa pastor i poc diplomàtic...

De fet, el que sorgia era la dialèctica entre la visió històrica-profètica del Papa i la visió ideològica-diplomàtica de la Cúria Romana. Queda reflectida aquesta visió dispar de Joan XXIII amb aquesta frase de la mateixa *Pacem in terris*: “Les doctrines, un cop elaborades i definides, romanen estàtiques, mentre que els moviments, en situacions històriques variables, es troben sotmesos a canvis continuats i profunds...”

Joan XXIII obria l’horitzó de la història als ulls dels creients com a lloc on es manifesta el que ell en digué “*signes dels temps*.” S’ensorrava, així, l’antic i arrelat abstencionisme polític i social dels catòlics, en què, massa sovint, havien transformat la fe cristiana en un factor de resistència a totes les renovacions socials...

Després que el Papa afegís algunes idees noves, i n’exclús unes poques de Pietro Pavan i col·laboradors, el 9 d’abril de 1963 signà l’encíclica *Pacem in terris*, per bé que porta la data de l’11 del mateix mes, que en aquell any era Dijous Sant, per destacar que tota la doctrina de la pau es recolça en el manament de l’amor, proclamat per Jesús en l’últim sopar amb els seus apòstols.

Pel que fa a l’estret col·laborador monsenyor Pietro Pavan, fou creat cardenal, anys després, pel papa Joan Pau II, el 24 d’abril de 1985. Pavan havia estat Rector Magnífic de la Pontifícia Universitat Lateranense, i morí el 1994 a l’avançada edat de 92 anys.

3. Les cinc parts o capítols de l’encíclica

Després d’aquests antecedents històrics, em plau exposar ara els enunciats del contingut de l’encíclica, que es divideix en cinc parts o capítols amb una introducció antecedent.¹

1. Els números que segueixen entre parèntesis corresponen als mateixos que van indicats en l’encíclica.

Introducció

En ella Joan XXIII comença dient que la pau que anhelien els homes exigeix la custòdia d'un ordre establert per Déu (1). Hi ha un ordre físic en la naturalesa i un ordre moral en l'home que són reflex de la grandesa i saviesa del Creador. No obstant, veiem un contrast estrident entre l'ordre de la naturalesa i el desordre entre les persones i els pobles. Les lleis que regulen les forces i els éssers irracionals de l'Univers són diferents de les que han de regular les relacions humanes (5-6).

Justament l'estudi d'aquestes relacions humanes constitueix l'eix central dels cinc capítols de l'encíclica *Pacem in terris*. D'antuvi cal advertir que quan l'encíclica es refereix a l'autoritat civil, utilitza diversos mots, com ara, governants, poder públic, comunitat política, autoritat humana, estat, nació, etc. Cinquanta anys enrere aquests mots o conceptes tenien un significat molt similar.

I. Relacions dels homes entre ells

El principi bàsic del primer capítol de l'encíclica és que tota convivència humana es fonamenta en el fet que l'home és un ser dotat d'intel·ligència i de llibertat, no objecte de lleis físiques, sinó de drets i deures, universals i inviolables (9).

Els drets fonamentals de l'home són d'ordre físic, moral, cultural i social. Entre els físics, el dret a l'existència, a la integritat física, als bens indispensables per a un nivell de vida digna (11).

Els drets d'ordre moral i cultural són: respecte a la persona, el bon nom, la llibertat, la recerca de la veritat, la informació objectiva, la cultura bàsica i superior (12), com també els diversos estats de vida, com el matrimoni, el sacerdoci, la vida religiosa (15-19), i el dret a professar en públic i en privat la fe (14).

Els drets socials: la lliure iniciativa, un treball digne, la propietat privada, el dret a reunir-se, a l'emigració i immigració, i a la participació activa dels ciutadans en la vida pública (18-27).

Després dels drets s'exposen els deures de l'home. Com era d'esperar, s'afirma que hi ha una correlació indissoluble en la

persona entre els drets i els deures. A tot dret humà, correspon el deure d'exercitar-lo (28-29).

Un primer deure fonamental és la solidaritat amb els altres i una col·laboració mútua (31-32). La solidaritat es fa palesa amb la convivència en la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat (35). Sense aquests quatre deures no es pot edificar la pau.

Dit això, en l'encíclica s'exposen tres fenòmens (tres "signes del temps") que incideixen en la consecució de la pau: la promoció econòmicosocial de les classes treballadores, l'ingrés i presència de la dona a la vida pública i l'emancipació dels pobles. Quan es respecten els drets i deures mutus, els éssers humans s'obren a la possibilitat de conèixer el Déu veritable, transcendent i personal, fonament sòlid i suprem de la vida humana (45).

Fins aquí, doncs, les relacions dels homes i dones entre ells mateixos.

II. Relacions dels individus amb l'autoritat nacional

"Una societat ben ordenada i fecunda requereix governants investits de legítimsa autoritat" (46). "L'autoritat no és una força incontrolada; és més aviat la facultat de governar segons els dictats de la raó," comença dient l'encíclica (47). Ha de procurar el bé comú; no és una subjecció d'home a home, sinó un homenatge a Déu Creador. D'això no se'n segueix que els ciutadans no tinguin la llibertat d'elegir aquells i aquelles la missió dels quals és exercir l'autoritat; aquest exercici fa que l'autoritat sigui plenament compatible amb qualsevol mena de règims genuïnament democràtics (52).

La raó de ser de l'autoritat és la promoció del bé comú, a través dels homes i de les entitats intermèdies (53). El bé comú té les seves exigències i uns elements essencials: característiques ètniques (55), participació de tots els humans i el respecte i tutela dels drets mutus (60).

L'autoritat civil ha d'harmonitzar i regular els drets dels ciutadans (62); crear un ambient humà apte pel desenvolupament econòmic, social i cultural per a la productivitat, per als diversos

serveis, i per a l'accés a la cultura; ha de fer-se també present en el sector de la vida pública i en l'ordenació jurídica (63-66). Sobre aquest últim punt, el govern de la nació ha de donar a les lleis una aplicació prudent i intel·ligent, i la valoració serena dels casos concrets. La funció del poder judicial ha de ser imparcial i inflexible enfront dels interessos de classe (67).

En aquesta segona part de l'encíclica s'exhorta la participació activa dels ciutadans en la política, com una exigència de la dignitat de la persona humana (73). La participació contribueix a que s'obri un diàleg entre les diverses forces polítiques, i faci més viable i menys feixuc al partit, en el poder i en l'oposició, l'esbrinar i discernir les exigències del bé comú (74).

El Sant Pare veu amb bons ulls la redacció i aprovació d'una *Constitució* que ve a ser la *Carta Magna* d'un Estat (75). La constitució ha de tractar sobre els drets fonamentals de l'home, del procediment per a designar els poders públics i llurs competències, així com té la comesa de reconèixer, respectar, harmonitzar, tutelar i promoure la dignitat de les persones i el bé comú dels ciutadans, rebutjant tota forma de totalitarisme i d'individualisme (76-79).

III. Relació entre les diverses nacions o comunitats polítiques

Aquest tercer capítol de l'encíclica és el més extens i potser el més profund. Pot haver-hi contribuït, com he dit abans, la possibilitat d'un enfrontament bèl·lic entre les dues primeres potències mundials, la Unió Soviètica i EUA, de conseqüències imprevisibles i paoroses.

Un primer principi és que les relacions dels diversos estats han de ser regulades per la veritat, la justícia, la solidaritat i la llibertat (80). La mateixa llei moral que regeix individualment la vida dels homes ha de regular les relacions entre les diverses nacions o comunitats polítiques (81). “Així com no hi ha éssers humans superiors o inferiors per naturalesa, tampoc no existeixen comunitats polítiques superiors o inferiors per naturalesa. Totes les nacions són iguals per l'honor a la dignitat humana”, diu el Papa (89).

Un segon principi és la necessitat d'una solidaritat a través de mil formes de mútua col·laboració: econòmica, social, política, cultural, sanitària i, fins i tot, esportiva. Pel que fa a la regulació de la justícia entre diversos països és necessari un respecte a les minories ètniques quan encara no han obtingut l'autonomia o la independència, és a dir, un respecte a la seva llengua, a la seva cultura, als seus costums, als seus recursos (96).

Quan parla de la convivència entre els diversos estats, assenyala el dret a la veritat en els mitjans infomatius, excloent la mentida i les calúmnies (90). I referent a la solidaritat, els poders públics han de fomentar una més intensa comunicació mútua de recursos i persones, així com el dret d'emigració, custodiat per les institucions internacionals (99-100). Sobre els pròfugs polítics, l'encíclica manifesta que són individus amb tots els drets inherents a la persona humana (103-105).

L'armament no es pot justificar com un equilibri de forces dels estats, perquè això desencadenaria una cursa desenfrenada (110). És la justícia, el seny, la dignitat humana i la confiança recíproca els que clamen per la supressió de les armes, sobretot nuclears o de destrucció massiva (112). No perdem res amb la pau i es pot perdre tot amb la guerra (116). Les controvèrsies eventuais entre els pobles no han de ser resoltes amb les armes, sinó mitjançant negociacions que provenen d'una humanitat comuna, igual i universal. “Que entre els pobles —diu el Papa— regni, no el temor, sinó la col·laboració lleial, multiforme, portadora de molts béns” (129).

IV. Relació dels estats amb la comunitat mundial

Aquest penúltim capítol de l'encíclica comença amb unes observacions molt actuals. Els progressos de les ciències i de les tècniques incideixen profundament en els éssers humans; reclamen una convivència unitària d'abast mundial. S'ha fet necessari l'intercanvi d'idees i coses. Cap nació no pot tancar-se avui en si mateixa (130).

La globalització mundial reclama unes exigències en ordre a la pau. Els poders públics que tenen autoritat en el pla mundial

cal que siguin instituits, no per la força del poder, sinó de comú acord. En segon lloc, els poders públics de la comunitat mundial s'han de proposar com a objectiu fonamental el bé comú, és a dir, el reconeixement, respecte, tuteia i promoció dels drets de les persones, creant un ambient d'abast mundial en el qual resulti més fàcil als poders polítics de cada comunitat desplegar les seves pròpies funcions (135). Aquest clima es basa en el principi de la subsidiarietat.

Com a institució multinacional, Joan XXIII esmenta i fa un elogi de l'*Organització de les Nacions Unides* (ONU), constituïda el 26 de juny de 1945 (142). Més encara, el Papa creu que un fet importantíssim de l'ONU ha estat la "*Declaració dels Drets de l'Home*," document aprovat el 10 de desembre de 1948 (143).

V. Normes per l'acció temporal del cristià

En aquesta última part de la *Pacem in terris*, Joan XXIII fa unes recomanacions de caire pastoral. En ordre a la pau, confia la presència activa dels cristians en tots els camps de l'activitat humana: econòmics, socials, culturals i polítics (146). Agraeix la col·laboració d'altres grups socials que per assolir la pau observen els principis de la llei natural (156). Distingeix entre l'error i l'home que erra, que no per això resta despul·lat de la seva dignitat de persona (158). El Papa afirma que, per aconseguir la pau en el món, s'ha de confiar més en l'*evolució* concordada de les persones i institucions que no pas en la *revolució* violenta, que destrueix i no edifica (162).

Joan XXIII acaba l'encíclica amb una invocació a Aquell que és "Príncep de la pau", Jesucrist. La conclusió final que fa és un cant a la pau, recolçada en la veritat, construïda segons la justícia, vivificada i integrada en l'amor, i duta a terme en llibertat (171).

4. Aspectes més significatius de l'encíclica

Exposats els antecedents històrics, la col·laboració de monsenyor Pietro Pavan i el contingut esquemàtic de la *Pacem in terris*, permeteu-me una última consideració. No es tracta d'un

aprofundiment sistemàtic de cada apartat, de cada capítol. Això exigiria tot un altre “seminari” amb un equip multidisciplinar. Em referiré tan sols a alguns aspectes de l’encíclica, potser més de forma que de fons, però interessants. Veiem-los.

I. Temps i destinataris

Joan XXIII tenia pressa per veure publicat el document, perquè sabia que no disposava de gaire temps: patia d’un càncer irreversible i ho sabia; el pronòstic era pessimista, viuria pocs mesos. I així fou: signà l’encíclica l’11 d’abril de 1963 i moria dos mesos més tard, el 3 de juny del mateix any.

Pel que fa als destinataris de l’encíclica, per primera vegada un Papa s’adreça, no sols als bisbes, capellans i fidels cristians, sinó a tots els homes i dones de bona voluntat quan utilitzen la llum de la raó i de la rectitud moral.

Un altre aspecte original del document pontifici és que Joan XXIII parla més de la pau que de la guerra; no per un optimisme extravagant, sinó per una profunda convicció. De la guerra només en fa esment tres o quatre cops, mentre que de la pau en parla gairebé un centenar de vegades. Joan XXIII vol deixar clar que ell estima la pau com un dels béns humans més grans, i que perilla quan no es té en compte dos elements essencials de la vida en societat: la persona i la comunitat. Si s’elimina la persona, es cau en un totalitarisme institucional; si es nega la comunitat, en un individualisme anàrquic. Les dues exclusions s’oposen a la pau.

II. Un estil nou de magisteri

Una de les raons de l’impacte que va produir l’encíclica a tot el món fou el nou estil que el *Papa bo* volia imprimir al magisteri de l’Església, i que ja havia manifestat clarament en el discurs d’obertura del Concili Vaticà II: no condemnes ni desqualificacions, sinó propostes positives, diàleg, comprensió i perdó. D’aquí el qualificatiu de “pare” que obtingué arreu del món. Un pare per instint, per dots naturals, en el sentit més senzill, més antic i, al mateix temps, més bíblic de la paraula. Amb bondat i seny, Joan XXIII s’obrí i obrí l’Església al món contemporani.

No tothom indistintament acollí amb entusiasme aquest nou estil de magisteri papal que es palesa sobretot en el contingut de totes dues enciclíques: la *Mater et magistra* i la *Pacem in terris*. S'hagueren de superar greus dificultats i crítiques inoportunes de la jerarquia eclesiàstica conservadora, però la majoria de catòlics i no catòlics saludaren amb alegria l'aparició dels dos documents, especialment en els països en què els drets humans no eren respectats. A Catalunya, la "*Pacem in terris*", traduïda a la nostra llengua a les poques setmanes de fer-se pública, fou molt avinent i decisiva en la lluita per adquirir les llibertats individuals i col·lectives durant l'època boirosa del franquisme.

Un tret singular en l'encíclica és que quan el Papa tracta de drets, recorda més els que té la població civil, les classes humils i marginades, i quan parla de deures es refereix més aviat als poders públics, estats, governs.

III. Influència sobre el Concili Vaticà II

38

Tots els analistes concorden que els principis continguts de la *Pacem in terris* determinaren de manera decisiva la doctrina promulgada pel Concili en dos dels seus documents més significatius: en la constitució *Gaudium et spes* sobre l'Església catòlica en el món actual, i en el decret *Dignitatis humanae* sobre la llibertat religiosa.

No és exacte dir que en el decret *Dignitatis humanae* es reproduceix el que es diu ja abans en la *Pacem in terris*; és més correcte sostenir que sense la *Pacem in terris* no s'hauria arribat a un consens amb els Pares del Concili, o, a tot estirar, no haurien estat tan innovadores les idees i conclusions, que, sobre la llibertat religiosa, arribà el Concili Vaticà II amb el decret *Dignitatis humanae*.

IV. Principis generals de l'encíclica.

Tota la doctrina social del papa Joan XXIII es basa en els principis de la dignitat de la persona humana, de la subsidiaritat, de la solidaritat i del bé comú. Partint d'aquests principis, també

l'encíclica *Pacem in terris* ofereix un projecte general per a una possible ordenació de la societat i de la pau. No són les lleis cegues de l'univers, sinó un ordre fixat per Déu el que mou l'home, dotat de raó i de llibertat. Només es pot constituir i garantir un ordre universal de pau, si es respecten els drets i deures de les persones i de les diferents comunitats socials i polítiques.

Tampoc la pau no és, segons Joan XXIII, fruit d'un humanisme indefinit o d'una ètica imprecisa. Les primeres paraules de l'encíclica són molt explícites i categòriques en aquest sentit: "La pau a la terra, anhel profund dels éssers humans de tots els temps, no es pot instaurar ni consolidar, si no és dins el ple respecte de l'ordre establert per Déu." El Papa assevera que en l'univers regna un ordre meravellós, que contrasta, però, amb un estrident desordre entre els individus i els pobles. Després d'aquesta constatació, afirma tot seguit, com he dit abans, que les lleis reguladores de les relacions humanes no són forces físiques o còsmiques, ni instintives pròpies dels éssers irracionals, sinó que "en els pobles s'han de buscar on Déu les ha inscrit, això és, en la naturalesa humana."

V. Mètode inductiu

El mètode inductiu en l'encíclica és assenyalat molt bé per Hilari Ragué en la seva obra: "*Sapientia cordis: de Roncalli a Joan XXII*," (pàgs. 639-640). En comptes de partir d'uns principis i deduir-ne unes conseqüències o aplicacions, Joan XXIII examina la realitat, i després la judica a la llum de la fe. Cada una de les quatre parts de l'encíclica acaba amb "*signes dels temps*", o sigui: amb les tendències que de fet s'observen en aquells quatre àmbits.

Així, ja hi ha un "signe dels temps" que presideix tota l'encíclica: l'anhel creixent de pau de tota la humanitat. Després, a la primera part del document sobre les relacions entre els éssers humans, s'hi veu signes actuals en la promoció social de les classes obreres, en l'ingrès de la dona a la vida social i en la convicció que tots els homes són iguals en dignitat natural. A la segona part sobre individus i comunitats polítiques, es remarca

la tendència dels estats a redactar Constitucions que reconeixin els drets fonamentals de l'home, i s'insisteix en el fet que les autoritats han de complir les normes jurídiques preestablertes. A la tercera part, dedicada a les relacions entre els diversos estats, s'hi palesa la persuasió de que les controvèrsies entre els pobles no s'han de resoldre amb la guerra, sinó mitjançant negociacions bilaterals. I a la quarta part, que tracta de les relacions internacionals dels estats, s'assenyala la creació de l'ONU (juny de 1945) i la Declaració Universal dels Drets Humans (desembre de 1948).

VI. “*Més el que uneix que el que separa*”

Aquesta dita tan cèlebre de Joan XXIII —que avui manlleva alguns partits polítics per evitar crisi de govern— es palesa ja en la *Pacem in terris*.

Les principals dificultats que foren posades al Papa en les consultes prèvies a la publicació de l'encíclica es concentraven en el capítol cinquè i últim, quan tracta de l'acció temporal del cristià. És on es manifesta amb més claredat el principi de “que hi ha més el que ens uneix que no pas el que ens separa”. Així, per exemple, en la relació *Església-món*, Joan XXIII diu: “¿Qui pot negar que en moviments històrics d'ordre econòmic, social, cultural i polític, si s'ajusten als dictats de la recta raó i a les aspiracions legítimes de l'home, no s'hi pugui trobar quelcom de bo i aprovació?” Cal prendre com a base del que es té en comú, i no d'allò que ens distingeix uns dels altres. Si es comença pel que ens separa no arribarem a trobar-nos mai. Si es comença pel que tenim en comú —que és molt més i més important— podem fer camí plegats.

El Papa, per exemple, hauria pogut escriure una encíclica sobre la pau, presentant el pensament bíblic i teològic de l'Església catòlica. En canvi —sense oblidar aquests aspectes— parteix d'una constatació més universal, comuna i empírica; pren com a base fets quotidians de la naturalesa humana. Ho expressa abans d'acabar l'encíclica: “Les línies doctrinals traçades en el present document brollen o són suggerides per exigències inherents a la mateixa naturalesa humana; procedeixen de l'esfera del dret natural.” Per tant, exhorta als catòlics a encontres i

enteses, no només entre ells, sinó també amb els cristians separats de la Seu Apostòlica, així com amb els homes no il·luminats per la fe en Jesucrist, en els quals, però, hi és present la llum de la raó, i eficient és l'honestedat natural.

VII. *Democràcia i ètnies minoritàries*

En ordre a la pau, una pregunta seria si Joan XXIII en la *Pacem in terris* admet els règims polítics democràtics. El primer que s'observa és que veu més factibles aquests règims que no pas les monarquies, les quals no esmenta ni una sola vegada, i no cal dir que les dictadures, que condemna explícitament. El Papa no es cansa de dir que els principis de la *Pacem in terris* són compatibles amb qualsevol ideologia democràtica, sempre que respecti la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat.

Més específicament sobre les minories ètniques, Joan XXIII assevera que dins l'àrea d'una comunitat política autònoma es poden inscriure altres grups minoritaris, perquè també són ètnies que formen comunitats polítiques amb drets i deures. Mereixen el reconeixement de les seves peculiaritats: llengua, cultura, tradicions, recursos i iniciatives econòmiques. L'estat no sols ha de tutelar aquestes minories sinó també afavorir-les. Quan el Sant Pare toca aquest tema, el llenguatge de l'encíclica adquireix un to d'intimitat paterna. Que el preocupava l'afer ho demostra el fet que el racisme és l'única ideologia expressament condemnada en l'encíclica.

41

Podem creure que part del rebuig que tingué l'encíclica en el govern espanyol d'aquells anys es deu a que el cap d'estat no admetia, i sí reprimia, les comunitats ètniques minoritàries, que han surat sempre en el marc de la nostra geografia.

V. *Gènere literari i ressò mundial*

Finalment, cal dir que l'estil literari de la *Pacem in terris* no és solemne, extens, rígid i poc entenedor pels no especialistes, com acostumen a ser altres documents de la Santa Seu. La *Pacem in terris* és d'un estil àgil, directe, fàcil, fraternal i entenedor per

a tothom; semblant al llenguatge de *la Declaració Universal dels Drets de l'Home*, redactada per l'ONU l'any 1948.

I pel que fa al ressò del document fou ampli i universal, fins i tot en el món agnòstic. Cap altre text pontifici havia tingut tanta estima i difusió, ni s'havien publicat d'ell tants elogiosos comentaris. En honor a la veritat, no podem oblidar algunes excepcions en aquest consens universal. Ho he dit abans. Uns pocs feren el retret que el document no tenia base teològica, cosa falsa, atès que Joan XXIII estava dotat d'un coneixement profund de la Sagrada Escripura, dels Sants Pares de l'Església i de la història dels primers segles del cristianisme.

Més encara: el ressò mundial de l'encíclica anava agombolat amb el respecte i estima de la seva persona, fins i tot per part dels més refractaris a qualsevol creença religiosa. Hilari Ragner ho recorda gràficament en el seu llibret esmentat (pàgs. 65-66): “Quan el 3 de juny de 1963, a tres quarts de vuit de la tarda, va morir Joan XXIII, els vaixells soviètics, que eren al port de Gènova, van baixar a mig pal les banderes roges amb la falç i el martell...”

42

Cloenda

Vull concloure amb la pregària-súplica a Jesucrist, amb que el papa Joan XXIII acaba l'encíclica *Pacem in terris*:

- Que Jesús, el Senyor, al qual els deixebles s'alegraren de veure quan els digué “la pau us deixo, la meva pau us dono”, allunyi del cor dels homes tot allò que pugui posar la pau en perill, i que els transformi en testimonis de veritat, de justícia, d'amor fraternal i llibertat. Que il·lumini els que governen les nacions per tal que, juntament amb les sol·licituds del just benestar dels seus ciutadans, garanteixin i defensin el gran do de la pau. Que, finalment, Crist encengui les voluntats de tots els homes a fi de superar les barreres que divideixen, per augmentar així els vincles de la caritat mútua per comprendre els altres i per perdonar aquells que ens han ofès. I que d'aquesta manera, sota el seu ampar, tots els pobles de la terra s'abracin com a germans i floreixi i regni sempre entre ells la tan anhelada pau!

50 dites del beat papa Joan XXIII

1. El món no es troba dividit en bons i dolens; l'Univers no és maniqueu. Tota la humanitat ha estat purificada per la Sang de Crist.
2. Hi ha tres maneres d'arruinar-se un home: amb el joc, amb dones de mala vida i fent de pagès. El meu pare s'empobrí fent de pagès, la menys plaent.
3. La santetat no consisteix en fer penitència i coses rares, sinó a buscar i fer la voluntat de Déu en tot.
4. Només s'ha de manar als altres allò que es pot fer.
5. No convé esbrinar els motius de la discòrdia, sinó de la bondat.
6. L'Església no és cap museu arqueològic tancat que s'ha de conservar, sinó un jardí obert que s'ha regar i cultivar.
7. Mai no he tingut dubtes de fe, però hi ha una cosa que no entenc i em turmenta: el Crist està, des de fa dos mil anys, braços en creu. Nosaltres, ¿com anunciem la Bona Nova? Com la presentem a la gent del nostre temps?
8. No patiu massa per presentar l'evidència dels aspectes negatius de la vida!
9. Una cosa són els continguts de la fe, i una altra la manera de formular-la, anunciar-la i presentar-la, respectant el sentit i la intenció.
10. L'Església és la font d'aigua que hi ha a la plaça del poble, perquè tothom en pugui beure.
11. Oh, Jesús, us ofereixo els petits sacrificis meus per aquest món que tant estimo i que voldria inflammat del vostre amor i il·luminat per la llum de l'Església, mare i mestra nostra.
12. Molts són els que no veuen altra cosa que prevaricació i ruïna: són profetes de calamitats; no saben aprendre de la història que continua essent mestra de la vida.
13. Penso que cal captivar els allunyats, no condemnant-los, sinó mostrant-los la veritat i bellesa del missatge evangèlic.

14. Les frases amargues, les exagerades imatges, i les polèmiques feridores, no queden bé en la boca del predicador.
15. En temps passats, l'Església condemnà els errors amb gran severitat. Avui, l'Esposa de Crist, prefereix usar més la medicina de la misericòrdia que no pas la de la rigidesa.
16. Una mica de fervor ja és bo, però sense "passar-se..."
17. Oh, la simplicitat de l'Evangeli i de les "Floretes de sant Francesc!" Cada vegada que assaboreixo les seves pàgines, les torno a llegir amb delectança interior!
18. La gentilesa és la flor de la caritat.
19. És important que en el tracte amb les persones ens deixem endur per la tendresa del cor i procedir com les hauria tractat el Crist. Ben segur que Jesús seria més indulgent que no pas nosaltres.
20. Enfadar-se amb algú que s'humilia no em sembla just ni cristià. Tothom té dret a ser respectat com a persona. Senyor, ajudeu-me a ser just, tranquil i humil com a sacerdot i com a bisbe.
21. La tradició ensenya, però no imposa.
22. Jesús va enviar els seus apòstols a evangelitzar especialment els pobres, no a defensar la causa d'aquell que oprimeix perquè és ric.
23. Entendre's bé amb capellans joves a vegades és difícil i anguniós. I si es presenten símptomes de neurastènia, la confusió és més gran, però la bondat i la humilitat tot ho venen.
24. El més difícil per a un papa és acostumar-se a viure amb la gent que té al seu voltant tot el dia.
25. Només és cristià el qui treballa per la pau, encara que aquí hi pugui haver alguns que no es consideren cristians. Per tant, a tots els que us heu reunit per tractar sobre la pau, us beneixo de tot cor sense distinció.
26. A l'hora dels adéus, o d'"a reveure," recordo tot el que més val en la vida: Jesucrist beneït, la seva santa Església, el seu Evangeli i, de l'Evangeli de Jesús, la bondat suau i benigna, activa i pacient, invencible i victoriosa.
27. No busco la glòria d'aquest món, l'espero en l'altre.
28. El criteri bàsic per regular les relacions entre els pobles, és buscar més el que ens uneix que no pas el que ens separa.

29. No és l'Evangelí que canvia, som nosaltres que comencem a entredre'l més bé si som atents *als signes dels temps*, i mirem més enllà.
30. Si es comença pel que ens separa no arribarem a trobar-nos mai. Inversament, si es comença pel que tenim en comú —que és molt més i més important— podem fer camí plegats.
31. No discutim qui té raó, acostem-nos, coneguem-nos, estimem-nos, i res-pondrem a la pregària de Jesús: “*que tots siguin u!*”
32. ¿Qui pot negar que quan certs moviments d'ordre econòmic, social i polític s'ajusten als dictats de la raó i a les aspiracions més legítimes dels humans, no contenen quelcom de bondat, de validesa i d'aprovació?
33. Sr. President de la República francesa. M'han dit que vostè i jo tenim idees molt contràries: vostè és agnòstic i jo creient. Només ens separen les idees? Ben poca cosa, oi?
34. No em preocupa ni m'entristeix pel que s'ha dit o escrit contra mi. No es pot comparar amb les angoixes de Crist, Fill de Déu, durant la seva vida i en la creu.
35. Experimento el significat i la tendresa del “*Senyor, jo no sóc digne*”, de cada matí amb l'hòstia a les mans; és com un segell d'humilitat i d'amor.
36. Malgrat tot, a Turquia vaig passar alguns dels anys més feliços de la meua vida: vaig poder apropar-me a la gent, escoltar les seves penes i ajudar-los.
37. Per pobre que em quedi i em mori, no ho seré més que el meu pare: eren tretze fills sobre les seves espatlles!
38. La bondat obre les portes del cor. Tinc l'experiència que aquesta virtut m'ha resolt les pitjors dificultats, algunes impossible d'imaginar.
39. Al principi de ser papa menjava tot sol, però em sentia trist. Vaig buscar en les Sagrades Escriptures algun text que m'obligués a aquest càstig i no en vaig trobar cap. Vaig trencar el costum, i ara quan dino o sopo amb altres em trobo més bé.
40. Gràcies a Déu no tinc mal de fetge! Quina necessitat teniu els teòlegs de discutir amb el poble l'origen de l'home? Ensenyeu el Parenostre, l'Ave Maria, el Crec en un Déu i les catorze obres de misericòrdia, i prou!
41. Tot es fa més bonic per mitjà del somriure de Maria, quan mira maternalment la meua manera pobra d'actuar.

42. Polítics i governants de tot el món: mireu els vostres pobles i escolteu el que us demanen. No us demanen armes monstruoses, que poden acabar amb un extermini fraticida i universal, sinó que us demanen la pau, la pau!
43. Per tal de fer triomfar l'amor, prefereixo ser considerat com un inepte. Vull tornar bé per mal; a preferir l'Evangelí de Jesús als artificis de la política humana.
44. He vingut a aquesta presó de Roma l'endemà de ser papa. Com que vosaltres els interns no podíeu venir a veure'm, sóc vingut jo. Tots els que estem fora i els que esteu dintre, som germans redimits per la Sang de Crist.
45. Les tribulacions no em vénen dels anys viscuts a l'Orient Mitjà, sinó dels òrgans centrals de l'administració eclesiàstica del Vaticà.
46. No espero gran cosa de les condemnes, especialment quan són fetes de forma nominal i que fereixen els afectats.
47. Espero i acolliré joiosament l'arribada de la "germana mort," segons les circumstàncies amb que Déu plagui.
48. Els dons de l'Esperit Sant no inclouen, per desgràcia, el do de l'estil protocolari, però els meus bons col·laboradors m'han educat i m'he avesat a les normes establertes que tot el món espera d'un papa.
49. La pau ha d'estar fundada sobre la veritat, construïda amb les normes de la justícia, vivificada i integrada per la caritat, i duta a terme amb llibertat.
50. Fillets meus, sigueu bones persones! (*Foren les últimes paraules que va adreçar per ràdio a tot el món abans de morir.*)

Bibliografia

- JOAN XXIII: *El diari de l'ànima*, Hospitalet, 1967.
- BUCHEREI, H.: *Joan XXIII, vida i obres*, Barcelona, 1989.
- TAPIA DE RENEDO, B.: *Así era Juan XXIII*, Madrid, 1964.
- RAGUER I SEÑER, H.: *Sapientia cordis*, Barcelona, 2004.
- ELIOTT, L.: *Juan XXIII*, Santander, 1980.
- MARIN DE SAN MARTIN, L.: *Juan XXIII*, Barcelona, 1998.
- ZIZOLA, G.: *La utopia del papa Juan*, Salamanca, 1975.
- GAMISSANS, F.: *Joan XXIII, terciari franciscà*, Barcelona, 2000.

Índex

Salutació i presentació	3
I. Pinzellades biogràfiques	5
II. “Pacem in terris”	27
50 dites del papa Joan XXIII	43
Bibliografia	46

COL·LECCIÓ QUADERNS IREL

1. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

La sal de la Terra.

Estudiants cristians en la Universitat i la societat.

2. M. Carme Agustí i Barri

El Pessebre: Icona de la recerca humana.

Una resposta a la crisi religiosa actual.

3. Amadeu Bonet i Boldú

Vers un laïcat col·laborador de Déu en la creació.

4. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

L'aposta de la fe.

5. Ramon Prat i Pons

Ser cristià avui. Una experiència.

6. Jesús García

Presó i reinserció. Realitat o utopia?

7. Agustí Borrell

Jesús de Natzaret. A la recerca d'una biografia.

8. Jordi Font

El fet religiós, vehicle de salut i vehicle de malaltia?

9. Francesc Gamissans, o.f.m.

Chesterton, la persona i el pensament.

10. Antonieta Mateus i Gorgues

Humanisme i religió.

11 i 12. Josep Martí Cristòfol

Lectura metafísica-teològica de la poesia d'en Màrius Torres.

13. Francesc Gamissans, o.f.m.

El papa Joan XXIII, paradigma de bondat i pau

Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. i fax 973 28 15 38
25003 Lleida
www.irelleida.org
irel@telepolis.com